

МІЖЭТНІЧНАЯ СПАДЧЫНА

THE INTER-ETHNIC HERITAGE

The article gives the assessment of Tyshkevichs count sort representatives cultural and educational activities. The author of the article shows the role of the Belarusian researchers on the study of the Kanstantine and Yaustakhy Tyshkevichs scientific heritage. The article describes The Belarusian State University of Culture and Arts' scientists multifaceted work on the representation of Tyshkevichs local history, museological and archaeological activities. The importance of traditional Tyshkevichs' Readings is emphasized and the participation of the Lithuanian scientists and museologists is encouraged.

На сучасным этапе культурогенэзу адбываецца трансмісія ўзораў культуры беларускай эліты мінулых стагоддзяў і вяртанне яе ў сацыякультурную прастору краіны. Многія прадстаўнікі палітычнай, эканамічнай і творчай эліты Беларусі адыгрывалі прыкметную ролю ў жыцці розных краін свету. Так, у XIX ст. Ігнат Іпалітавіч Дамейка (нарадзіўся ў маёнтку Мядзьведка, сустракаецца варыянт Недзьвядка, Навагрудскага павета) ажыццявіў рэформу ўніверсітэтаў і школ у Чылі, стварыў там Горную школу, у якой вялася падрыхтоўка нацыянальных кадраў геолагаў, мінералогаў, выкладчыкаў. Ім адкрыты ў Аргенціне, Бразіліі, Перу, Чылі радовішчы шэрагу карысных выкапняў. Мікалай Канстанцінавіч Судзілоўскі (родавы маёнтак у в. Фастава Мсціслаўскага павета) у 1900–1902 гг. з'яўляўся прэзідэнтам Гавайскага сената. Першым паслом Расійскай імперыі ў Японіі з 1858 г. па 1865 г. быў Іосіф Антонавіч Гашкевіч (сын святара з Рэчыцкага павета).

Велізарны спіс такіх знакамітых беларусаў быў бы няпоўны без выхадцаў з графскага радаводу Тышкевічаў, які за амаль 600 гадоў існавання даў свету шмат палітычных і навуковых дзеячаў, творцаў мастацтва. Многія з іх былі гетманамі польнымі, падскарб'ямі, ваяводамі, пісарамі вялікімі, маршалкамі, старостамі, дыпламатамі, генераламі войска Вялікага Княства Літоўскага. Дзяржаўную

і грамадскую дзейнасць некаторыя з іх спалучалі з фундаментальнымі навуковымі даследаваннямі і культурна-асветніцкай працай. Асабліва ў гэтым кантэксце вылучаюцца фігуры Канстанціна і Яўстаха Тышкевічаў, якіх па праву называюць заснавальнікамі беларускага музеязнаўства і археалогіі.

Творчая спадчына радаводу Тышкевічаў, на вялікі жаль, працяглы час не была ў цэнтры ўвагі беларускіх навукоўцаў. Маёнткавыя сядзібы Тышкевічаў ў Лагойску, Дзярэчыне, Плешчаніцах, Свіслачы і іншых мясцінах Беларусі былі зруйнаваны ў мінулым стагоддзі, архіўныя дакументы вывезены ў еўрапейскія краіны. Яшчэ ў 1860-х гг. царскай адміністрацыяй быў разбураны Віленскі музей старажытнасцей, а яго экспанаты адпраўлены ў музеі розных гарадоў Расіі. Цяпер паступова вядзецца аднаўленне матэрыяльнай і духоўнай спадчыны гэтага знакамітага роду. Так, рэстаўраваны і прыстасаваны да сацыяльнай дзейнасці два палацы ў Валожыне, палац у Свіслачы. Аднавілі сваю дзейнасць касцёлы ў Лагойску і Валожыне.

У канцы ХХ ст. прыкметна павялічваецца інтарэс з боку беларускіх краязнаўцаў да тышкевіцкай спадчыны. Аматыры Вілейшчыны, Лагойшчыны распачалі збіраць звесткі аб гісторыі роду, узнаўляць фрагменты сацыякультурнай прасторы палацава-паркавых комплексаў, якія належалі розным прадстаўнікам графскага роду. Сабраныя імі матэрыялы дазволілі стварыць грунтоўныя экспазіцыі у Валожынскім, Вілейскім, Лагойскім і Свіслацкім гісторыка-краязнаўчых музеях. У чэрвені 2007 г. беларускія і літоўскія краязнаўцы здзейснілі сумесную экспедыцыю «Вілія і яе берагі», аналагічную экспедыцыі К. Тышкевіча і прысвечаную яе 150-годдзю. Маршрут пралягаў па мясцінах, дзе ў 1857 г. праплыў на некалькіх уласных судах К. Тышкевіч, збіраючы фальклорна-этнаграфічныя звесткі.

Паралельна з краязнаўчай работай паступова распачалося і навуковае даследаванне спадчыны магнацкага роду. Вядомыя беларускія гісторыкі А. П. Грыцкевіч, Г. А. Каханоўскі, А. А. Гужалоўскі ў сваіх

навуковых працах змясцілі матэрыялы, якія ўтрымліваюць біяграфічныя звесткі аб шэрагу прадстаўнікоў роду, іх асветніцкай дзейнасці. Праўда, увага вучоных засяроджваецца пераважна на дзейнасці Канстанціна і Яўстаха Тышкевічаў.

У пачатку XXI ст. сістэмнае комплекснае даследаванне навуковай, музеязнаўчай, краязнаўчай дзейнасці Тышкевічаў распачынаюць культуралагі, гісторыкі, музеёлагі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. Па ініцыятыве доктара культуралогіі, прафесара А. І. Смоліка ў 2008 г. засноўваюцца Тышкевіцкія чытанні, ва ўніверсітэце ствараецца мемарыяльная аўдыторыя ў гонар Канстанціна і Яўстаха Тышкевічаў, што абуджа цікавасць студэнтаў да гэтых знакамітасцей. У аўдыторыі чытаюцца лекцыі і адбываюцца канферэнцыі для студэнтаў спецыяльнасці «музеязнаўства і ахова помнікаў гісторыі і культуры». Чытанні, якіх адбылося ўжо чатыры, пашырылі даследчае поле тышкевічазнаўства. На іх абмяркоўваліся не толькі аспекты археалогіі, краязнаўства, музеязнаўства, але нумізматыкі, мастацтвазнаўства, архівазнаўства, у сваім развіцці таксама звездаўшых уплыў даследчыцкай дзейнасці шэрагу прадстаўнікоў графскага роду. Актыўна да работы ў галіне тышкевічазнаўства далучылася кафедра гісторыі Беларусі і музеязнаўства на чале з доктарам гістарычных навук, прафесарам Марыяй Аркадзьеўнай Бяспалай.

Адметнасцю Пятых чытанняў з'яўляецца не толькі пашырэнне праблемнага поля, але і геаграфіі. Па прапанове дырэктара Музея Тышкевічаў у г. Крэцінзе Віды Канапкені і прафесара А. І. Смоліка чытанні праводзяцца ў Літве. Традыцыйная навуковая імпрэза, такім чынам, набыла статус міжнароднай. Як вядома, спадчына роду Тышкевічаў ахоплівае не толькі беларускую прастору. Прадстаўнікі роду зрабілі значны ўнёсак у культуру літоўскага народа. Беларускія і літоўскія даследчыкі прадставілі ґрунтоўны матэрыял у якасці доказу гэтага. Паводле

літоўскага тышкевічазнаўцы Юліуса Канарскаса, Язэп, Міхал, Уладзіслаў, Фелікс і Аляксандр Тышкевічы мелі маяратныя маёнткі на тэрыторыі Жмудзі. Граф Язэп зацікавіўся Памор'ем і заснаваў у Паланзе першы курорт. Тышкевічы ў 1878 г. збудавалі першую ў Літве гідраэлектрастанцыю, тэлефонную лінію. Акрамя гаспадарчай дзейнасці, яны займаліся асветніцтвам, даследавалі гісторыю і культуру этнасаў, якія тут пражывалі, назапашвалі мастацкія каштоўнасці. У крэцінскім палацы мелася цудоўная калекцыя нумізматыкі, паляўнічых трафеяў, партрэтная галерэя. Да палаца прымыкаў летні сад, у якім раслі рэдкія дрэвы і дэкаратыўныя кусты, прывезеныя з розных краін свету. На аснове тышкевіцкіх збораў створаны музеі ў Паланзе, Крэцінзе, асобныя экспанаты з іх калекцыяў знаходзяцца ў музеях Вільні. У архіўных установах, Акадэміі навук, Дзяржаўнай бібліятэцы Літоўскай Рэспублікі захоўваюцца многія дакументы, якія адносяцца да гісторыі радаводу Тышкевічаў.

Як бачна, у суседняй Літве ёсць велізарны пласт тышкевіцкай спадчыны, які патрабуе сур'ёзнага навуковага вывучэння. Пятыя чытанні, на наш погляд, могуць паслужыць аб'яднанню намаганняў беларускіх і літоўскіх навукоўцаў у аб'ектыўным адлюстраванні шматграннай дзейнасці Тышкевічаў на карысць беларускага і літоўскага народаў.

Плённай працы ўдзельнікам Пятых міжнародных Тышкевіцкіх чытанняў!

*Ю. П. Бондар, рэктар
Беларускага дзяржаўнага
ўніверсітэта культуры і мастацтваў*

ETNINIS PAVELDAS

Šio kultūros genezės etapu vyksta praėjusių šimtmečių Baltarusijos kultūros elito pavyzdžių perkėlimas jos gražinimas į sociokultūrinės šalies erdves. Daugelis Baltarusijos politinio, ekonominio ir kūrybinio Baltarusijos elito atstovų atliko svarbius vaidmenis įvairių pasaulio šalių gyvenime. Taip, Ignacas Domeika XX a. Atliko universitetų ir kokyklų reformą Čilėje, įkūrė tenai Kalnakasybos mokyklą, kurioje vyko nacionalinių geologijos, minerologų ir dėstytojų kadru parengimas. Jis atrado eilę naudingųjų iškasenų vietų Argentinoje, Brazilijoje, Peru, Čilėje. Mikalojus Sudzilovkis 1900–1902 metais buvo Havajų parlamento senao prezidentu. Josifas Gaškievičius nuo 1858 iki 1865 metų buvo pirmasis Rusijos imperijos pasiuntinys Japonijoje.

Didžiulis tokių garsių baltarusių sąrašas būtų nepilnas be grafų Tiškevičių giminės atstovų, kurie per 600 giminės istorijos metų davė Europai daug politinių ir mokslo veikėjų, meno kūrėjų. Daugelis iš jų buvo didžiais etmonais, išdininkais, vaivadomis, didžiais raštininkais, maršalkomis, seniūnais, diplomatais, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės generolais. Kai kurie iš jų valstybinę ir visuomeninę veiklą derino su fundamentaliais moksliniais tyrimais ir kultūrine-šviečiamąja veikla. Ypatingai šiuo atžvilgiu išsiskiria Konstantinas ir Eustachijus Tiškevičiai, kuriuos teisėtai pripažįsta Baltarusijos muziejinkystės ir archeologijos pradininkais.

Dideliam liūdesiui, Tiškevičių giminės kūrybinis palikimas ilgą laiką nebuvo baltarusijos tyrėjų dėmesio centre. Tiškevičių dvarai Lagoiske, Dzerečine, Pleščanuose, Svisločiuje ir kituose Baltarusijos regionuose buvo praeitame šimtmetyje sugriauti, archyviniai dokumentai išvežti į Europos valstybes, kas trukdė šios giminės daugialypę veiklos tyrimams. Dar 1860-aisiais carinė administracija išardė Vilniaus senienų muziejų, o jo eksponatai buvo išsiųsti į įvairius Rusijos miestų muziejus. Dabar palaipsniui atnaujinamas materialinis ir dvasinis šios žymios giminės paveldas. Taip restauruotas ir socialiniai

veiklai pritaikyti dveji rūmai Valožine, rūmai Svisločiuje. Savo veiklą atnaujino bažnyčios Lagoiske ir Valožine.

XX a. pabaigoje pastebimas kraštotyrininkų susidomėjimas Tiškevičių palikimu. Vileikos, Lagoisko krašto amatininkai pradėjo rinkti duomenis apie giminės istoriją, atnaujinti dvarų ir parkų sociokultūrinių erdvių fragmentus, kurie priklausė įvairiems grafų giminės atstovams. Jų surinkta medžiaga sudaro Valožino, Vileikos, Lagoisko ir Svisločiaus istorinių- kraštotyrininių muziejų ekspozicijų pagrindą, kurie atkuria giminės istoriją. 2007 m. birželį Lietuvos ir Baltarusijos kraštotyrininkai surengė tarptautinę ekspediciją «Neris ir jos krantai», skirtą pažymėti analogiškos K. Tiškevičiaus ekspedicijos 150 metų sukaktį. Jos maršrutas ėjo per vietas, per kurias dviem nuosavais laiveliais praplaukė K. Tiškevičius rinkdamas folklorinius ir etnografinius duomenis.

Kartu su kraštotyrininkų veikla palaipsniui prasidėjo ir moksliniai giminės ikūrėjų ir atstovų tyrimai. Žinomi Baltarusijos istorikai A. P. Gryckevič, G. A. Kachanovski, A. A. Gužaulovski savo monografijose patalpino medžiagą, kuriose atsispindi biografiniai duomenys apie eilę giminės atstovų, jų šviečiamąją veiklą. Tiesa, juose akcentuojamas dėmesys Konstantino ir Eustachijaus Tiškevičių veiklai.

XXI a. pradžioje kompleksinius Tiškevičių mokslinės, muziejinės, kraštotyrinės veiklos tyrimus pradeda Baltarusijos valstybinio kultūros ir meno universiteto kultūrologai, istorikai, muziejininkai. 2008 m. Kultūrologijos daktaro, profesoriaus A. I. Smoliko inicijavo pradedami Tiškevičių skaitymai, kurie suvienija ne tik mokslininkus, bet šalies kraštotyrininkus, universitete atidoro Konstantino ir Eustachijaus Tiškevičių garbei skirta auditorija, kas pabudina studentų susidomėjimą šiomis įžymybėmis. Auditorijoje skaitomos paskaitos ir vyksta konferencijos skirtos «muziejieninkystės ir istorijos ir kultūros paminklų išsaugojimo» specialybės studentams. Keturi skaitymai (2009, 2012 metais) Tiškevičių tyrimų lauką. Jų metu buvo aptariami ne tik archeologijos, kraštotyros, muziejieninkystės aspektai, bet ir apžvelgiamos numizmatikos, menotyros, archyvų problemos, kurių vystymuisi padarė įtaką mokslinė eilės grafų giminės

atstovų veikla. Aktyviai į Tiškevičių tyrimų sritį įsijungė Baltarusijos istorijos ir muziejininkystės katedra vadovaujama istorijos mokslų daktarės, profesorės Marijos Bepalovos.

Penktųjų skaitymų išskirtinumu yra ne tik jų tyrimų lauko išplėtimas, bet ir geografija. Tiškevičių muziejaus Kretingoje direktorei Vidai Kanapienei ir profesoriui A.Smolikui pasiūlius skaitymai vyksta Lietuvoje. Tokiu būdu tradicinis mokslinis įvykis tapo tarptautiniu. Kaip žinoma, Tiškevičių paveldas apima ne baltarusišką erdvę. Giminės atstovai paliko žymią įtaką lietuvių tautos kultūrai. Baltarusijos ir Lietuvos tyrėjai pristatė išsamius tyrimus iš esmės įrodančius tokią tezę. Remiantis Tiškevičiaus tyrinėtoju Lietuvoje Juliumi Kanarskiu, Ezepas, Mykolas (Michal), Vladimiras, Feliksas ir Aleksandras Tiškevičiai turėjo majorinius dvarus Žemaitijoje. Grafas Ezepas susidomėjo pajūriu ir įkūrė Palangoje pirmąjį kurortą. 1878 m. Tiškevičiai pastatė pirmąją Lietuvoje hidroelektrinę, telefono liniją. Be ūkinės veiklos, jie užsiėmė švietimu, tyrė čia gyvenusių etnosų istoriją ir kultūrą, kaupė meninės vertybes. Kretingos dvare buvo nuostabi numizmatikos, medžioklės trofėjų kolekcija, paveikslų galerija. Prie dvaro buvo vasaros sodas, kuriame augo reti iš įvairių pasaulio šalių atvežti medžiai ir dekoratyviniai krūmai. Remiantis Tiškevičių rinkiniais įkurti muziejai Plangoje, Kretingoje, ypatingi eksponatai iš jų kolekcijų randasi Vilniaus muziejuose. Archyvuose, Mokslų akademijoje, Nacionalinėje Lietuvos Respublikos bibliotekoje randasi daugelis su Tiškevičių gimine susijusių archyvinių dokumentų.

Kaip matome, kaimyninėje Lietuvoje yra didžiulis Tiškevičių paveldo/palikimo tyrimų laukas, kuris reikalauja rimto mokslinio tyrinėjimo. Penktieji skaitymai, mūsų nuomone, gali pasitarnauti Lietuvos ir Baltarusijos mokslininkų pastangų suvienijimui siekiant objektyviai atskleisti daugialypę Tiškevičių veiklą lietuvių ir baltarusių tautų labui.

Sėkmingo darbo Penktųjų tarptautinių Tiškevičių skaitymų dalyviams!

*J.Bondar,
Baltarusijos valstybinio kultūros
ir meno universiteto rektorius*

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ